

САМОСТИГМАТИЗАЦІЯ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ

М. Є. Паламарчук

магістр практичної психології, аспірант кафедри практичної психології
Київського університету ім. Бориса Грінченка
Інститут людини

В сучасному суспільстві на життя окремої людини спричиняють значимий вплив ряд соціальних феноменів, серед яких: соціальні упередження, соціальні стереотипи, соціальні установки, прояви соціальної дискримінації та соціальної стигматизації. Суттєве значення для розгортання всіх цих явищ має соціальна стигма, оскільки стигмаздатна об'єднати основні їх прояви [1].

Соціальна стигматизація є процесом, що забезпечує виокремлення індивідів через наявність у них неприйнятних для певного соціуму відхилень від норми, що в подальшому спричиняє застосування до цих індивідів суспільних санкцій [2]. Так формується стигма – ознака людини, яка в суспільній свідомості асоціюється із чимось ганебним та неприйнятним. Стигматизація може мати свій прояв у зв'язку з видимими чи неявними ознаками людини, що провокують відповідну реакцію оточуючих.

Стигмуючі уявлення засвоюють і люди, хто є представниками стигмованої спільноти, а також їх близьке оточення. В результаті може розвинутихся явище самостигматизації. Ю. Кнуф та Л. Епов пропонують визначати самостигматизацію як зміну уявлень людини щодо себе у зв'язку з хворобою [4]. В свою чергу, під словом «хвороба» можна розуміти будь-яку ознаку людини, що може спричинити її стигматизацію та призводить до відчуття власної меншовартості або провини.

Самостигматизація, так само як і стигмуючі уявлення, формуються в процесі онтогенезу. Самостигматизація може бути засвоєна з дитячих років, якщо людина є носієм стигмуючої ознаки з дитинства. А також самостигматизація може стати наслідком засвоєних стигмуючих уявлень до віддаленої від людини стигматизованої спільноти, в випадку, якщо людина здобуває стигмуючу ознаку в старшому віці, наприклад, внаслідок хвороби. І

перший і другий варіант є результатом соціалізації людини, в процесі чого вона засвоює ідеї та цінності, які є як в її ближчому оточенні, так і в суспільстві загалом [4].

Самостигматизація має свій прояв серед представників соціальної спільноти людей з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень (далі – людей з ІВП). Особливо велике значення в цьому контексті має сімейна система та найближче оточення, у якому циркуляція дезадаптивних уявлень може посилюватись через переживання самостигматизації родичами людини з ІВП.

Так, серед типових причин самостигматизації людини з ІВП можна назвати: надмірну опіку, захист від фрустрацій у діяльності, надмірне зосередження уваги на розумових здібностях при ігноруванні особистісних проявів людини, вербальне та поведінкове транслювання ідей ізоляції, некомпетентності, загрози для і від оточуючих, очікування нездатності зрозуміти події навколо, тощо. Такі впливи в процесі соціалізації людини з ІВП здатні спричинити свідоме або несвідоме уявлення людини про себе, як про некомпетентну, ізольовану, потребує менших навантажень та вимог, позбавлену інтересів чи включеності в події, або вербальне відтворення ідей та пояснень щодо себе, які було засвоєно в комунікації з найближчим оточенням [3, с. 68; 5].

Елементи стигми та самостигматизація, транслювані у родинній системі та близькому оточенні людини, здійснюють вплив на формування її особистості. Так, соціальні стереотипи, соціальні упередження та соціальні експектації стосовно людини стають частиною її поведінкового репертуару внаслідок ідентифікації з цими уявленнями.

В свою чергу, людина з інтелектуальною нормою більшою мірою здатна самостійно позбутись наслідків самостигматизації [2], зокрема, через активацію критичного мислення, роботи над своїми дезадаптивними уявленнями та переконаннями та у взаємодії з людьми, хто має схожий досвід. Однак, робота над самостигматизуючими уявленнями людини з ІВП передбачає суттєве

значення включення в цей процес найближчого оточення людини, яке також працюватиме над власними стигматизуючими уявленнями та формуватиме навичку транслювати адаптивні уявлення про спільноту людей з ІВІП. В цьому контексті значимим є також пошук та застосування відповідних дестигматизуючих програм, які матимуть своєю метою зміну стигматизуючих уявлень у суспільстві

Література:

1. Галецька, І., Влох, І., Животовська, Л. Психологічні аспекти стигми психічних розладів. Психологічні аспекти стигматизації та реабілітації. Львів: Видавництво Романа Романка, 2007. URL: <http://www.academia.edu/9291057/>
Галецька І. Психологічні аспекти стигми психічних розладів (дата звернення: 21.06.2021).
2. Гофман, И. *Стигма: Заметки об управлении испорченной идентичностью*. 1969. URL: https://www.hse.ru/data/2011/11/15/1272895702/Goffman_stigma.pdf (дата звернення: 21.06.2021).
3. Зиглер Е., Ходапп Р.М. Тлумачення розумової відсталості / Пер. з англ. О.Г. Карагодіна. Київ: Сфера, 2008. 344 с.
4. Кнуф А., Эпов Л. Ю. Стигма: теория и практика. *Знание. Понимание. Умение*. 2006. №2. С. 149-153.
5. Сварник М.І. Роль батьків дітей з особливими потребами в боротьбі за права неповносправних в Україні. *Реабілітація осіб з розумовими порушеннями: можливості та перспективи*. 2007. С. 19-32